

Σάββας Στρούμπος: Ο Ζαν Ζενέ και η παραίνεση να μη συμπονέσουμε τις «Δούλες»

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΑΝΩΛΑΚΑΚΗ

09-02-2026

Ο Σάββας Στρούμπος μίλησε στο CultureNow για τις «Δούλες» του Ζαν Ζενέ και το θέατρο της εθελοδοουλίας· με αφορμή τις τελευταίες παραστάσεις στο Θέατρο Άττις, ο σκηνοθέτης της Ομάδας Σημείο Μηδέν επιστρέφει στην αφετηρία του εγχειρήματος και φωτίζει τις καλλιτεχνικές και ιδεολογικές του διαδρομές.

«Οι Δούλες» του Ζαν Ζενέ είναι ένα από τα πιο «προκλητικά» θεατρικά κείμενα του 20ου αιώνα, ένα κείμενο που από την πρώτη του παράσταση το 1947 έως και σήμερα, αποτελεί ανοιχτό πεδίο συνεχούς έρευνας και ερμηνειών.

Ο συγγραφέας στρέφει προς την κοινωνία, με τρόπο αμείλικτο, τον καθρέφτη των απωθημένων της. Η αποκάλυψη του δεν έχει δραματικά χαρακτηριστικά ούτε παρουσιάζει το δράμα των καταπιεσμένων. Το θέατρο του Ζενέ είναι θέατρο στο χείλος της Αβύσσου, καθώς αποκαλύπτει μορφές ζωής που η κοινωνία των «κανονικών» επιμένει να καταπιέζει, να οδηγεί στην παρακμή ή και στην καταστροφή, καταστρέφοντας ταυτόχρονα την ίδια τη ζωή επί της γης.

Η παράσταση της Ομάδας Σημείο Μηδέν ανεβαίνει σε μετάφραση του Δημήτρη Δημητριάδη και τους ρόλους του έργου ερμηνεύουν (με αλφαβητική σειρά) η Έλλη Ιγγλίζ-Σολάνς, ο Ντίνος Παπαγεωργίου-Κυρία και η Μυρτώ Ροζάκη-Κλαιρ.

Η σκηνοθεσία είναι του Σάββα Στρούμπου.

-Οι Δούλες οδεύουν προς την ολοκλήρωσή τους· ωστόσο θα ήθελα να επιστρέψουμε στην αφετηρία του εγχειρήματος. Γιατί επιλέχθηκε το συγκεκριμένο έργο και γιατί αυτή η μετάφραση;

ΟΙ ΔΟΥΛΕΣ του Ζαν Ζενέ ήταν πάντα ένα έργο – αίνιγμα για μένα. Μετά την εμπειρία του ΟΧΙ ΕΓΩ του Σάμιουελ Μπέκετ που παρουσιάσαμε στην Εναλλακτική της Λυρικής το 2023, αισθάνθηκα ότι βρήκα μια δίοδο πρόσβασης στο υλικό του Ζενέ. Έτσι ξεκίνησε η περιπέτεια αυτή, που πλέον μας συνοδεύει παραπάνω από δύο χρόνια.

Η μετάφραση είναι του Δημήτρη Δημητριάδη. Είναι η τρίτη φορά που συνεργαζόμαστε με τον Δημήτρη. Έχουν προηγηθεί το έργο του ΤΡΩΑΣ και η μετάφραση της ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ του Σοφοκλή, που έκανε για την Ομάδα Σημείο Μηδέν. Κάθε συνεργασία μας με εμπνέει ιδιαίτερα και ανοίγει πάντα νέες προκλήσεις στον στοχασμό και την πράξη της θεατρικής μας δημιουργίας. Στη μετάφραση αυτή πιστεύω ότι ο Δημητριάδης διατηρεί τόσο την ποιητικότητα όσο και την ωμότητα του κειμένου του Ζενέ, συστατικά στοιχεία που είναι πολύ σημαντικά για την προσέγγιση του έργου.

-Ποια στοιχεία του κειμένου του Ζαν Ζενέ σας οδήγησαν να αναδείξετε τον σαρκασμό και τον ερωτισμό ως κεντρικούς άξονες της παράστασης;

Για να αντιληφθεί κανείς το τι διακυβεύεται στις ΔΟΥΛΕΣ, χρειάζεται να κοιτάξει τον κόσμο του Ζενέ ως σύνολο, όχι μόνο το συγκεκριμένο έργο. Στον κόσμο αυτό κανείς μπορεί να δει πολλές εκδοχές απόκληρων, δηλαδή κοινωνικές ομάδες που η κοινωνία των “κανονικών” αρνείται να αντικρίσει ή να αποδεχθεί (δούλες, μαύροι, πόρνες, άραβες κ.α.). Ο Ζενέ ταυτίζεται με τις ομάδες αυτές, αλλά δεν τις υπερασπίζεται, αντιθέτως φωτίζει με τρόπο σαρκαστικό και αυτοσαρκαστικό τις αντιφάσεις και τα τραύματά τους. Η σαρκαστική στάση, λοιπόν ήταν για μας πυρηνικό στοιχείο από την αρχή. Ο ερωτισμός είναι προέκταση της σαρκαστικής στάσης και του καρναβαλικού στοιχείου που ενυπάρχει στο έργο.

-Αντιμετωπίζετε το θέατρο με έντονα ερευνητικό τρόπο. Ποιες ήταν οι βασικές σας αναζητήσεις όσο ακόμη διαμορφωνόταν ο κόσμος του έργου;

Από την πρώτη στιγμή μου κέντρισε το ενδιαφέρον ότι οι δύο δούλες (Έλλη Ιγγλίζ και Μυρτώ Ροζάκη) έχουν πλήρη επίγνωση τόσο της ταξικής όσο και της υπαρξιακής καταπίεσης που υφίστανται και όμως, το ενδεχόμενο να βγουν από αυτόν τον λαβύρινθο, σχεδόν δεν περνάει ποτέ από το μυαλό τους. Αντιθέτως, ταυτίζονται με την Κυρία, παίρνουν τα φορέματα της, μιμούνται τη συμπεριφορά της, εποφθαλμιούν τους εραστές της και, τέλος, επιχειρούν να τη σκοτώσουν... για να πάρουν τη θέση της. Μάλιστα, όλα αυτά αποτελούν μέρος ενός θεατρικού παιχνιδιού που φτάνει ως την αυτοκτονία της Κλαίρ (μιας από τις δύο δούλες).

Αντιμετώπισα, λοιπόν, το έργο ως θέατρο της εθελοδοουλίας. Με ενδιέφερε πολύ ο τρόπος που ο δούλος ταυτίζεται με τον αφέντη του, αλλά και το πώς ο αφέντης εξαρτάται από τον δούλο για να υπάρξει.

-Η Μυρτώ Ροζάκη έχει αναφερθεί στο Stanford Prison Experiment. Πώς ενσωματώνονται τέτοιες εξωθεατρικές αναφορές στη δουλειά με την ομάδα Σημείο Μηδέν και κατά τη διαδικασία προετοιμασίας της παράστασης;

Μέρος της έρευνάς μας, πέρα από την έντονη και απαιτητική ψυχοφυσική δουλειά, είναι και η θεωρητική επεξεργασία του υλικού, η οποία συχνά μας οδηγεί στη φιλοσοφία, την ψυχανάλυση, την ιστορία κ.α. Πιστεύω ότι το κοίταγμα στη φιλοσοφία, την ψυχανάλυση και την ιστορία μπορεί να αποτελέσει πολύ γόνιμη πηγή έμπνευσης για τους καλλιτέχνες.

-Η σχέση της Κλαίρ και της Σολάνζ είναι βαθιά αλληλεξαρτητική, ενώ παράλληλα ολόκληρος ο κόσμος τους, και το φαντασιακό τους ορίζεται από την «Κυρία». Το κείμενο του Ζαν Ζενέ ενδιαφέρεται καθόλου να εξερευνήσει το ψυχογραφικό πορτρέτο αυτής;

Ο Ζενέ δεν οδηγείται σε μια μονοεπίπεδη κριτική της Κυρίας ως μορφή εξουσίας, ούτε όμως την προσεγγίζει ως χαρακτήρα. Γι' αυτό, άλλωστε, δεν της δίνει και συγκεκριμένο όνομα. Προβάλλει τον αόρητο ναρκισσισμό της, τις πολλαπλές μορφές λεκτικής και ψυχολογικής βίας που ασκεί στις δούλες, αλλά και τους τρόπους της εξάρτησής της από

αυτές για να υπάρξει η ίδια ως Κυρία. Οι δούλες είναι αναλώσιμα υλικά για την Κυρία.

-Οπότε, επιλέξατε εξ αρχής άντρα για τον ρόλο της Κυρίας, με στόχο να λειτουργήσει ως τοτέμ εξουσίας και όχι ως ρεαλιστική φιγούρα;

Όπως είπα και παραπάνω, ο Ζενέ δεν μας παραδίδει έναν ολοκληρωμένο χαρακτήρα με τον ρόλο της Κυρίας. Εμείς επιλέξαμε να έχουμε άντρα ηθοποιό, τον Ντίνο Παπαγεωργίου, ακριβώς για να συμβολοποιηθεί ο ρόλος και να αναπτυχθεί ως τοτέμ της εξουσίας. Μέσα από την Κυρία μπορούμε να πούμε ότι επιχειρείται μια ανατομία της εξουσίας.

-Κατά τη διάρκεια της παράστασης, η «Κυρία» στρέφει το βλέμμα της και προς το κοινό. Πρόκειται για μια συνειδητή απόπειρα ένταξης του θεατή σε ένα πανοπτικό σύστημα επιτήρησης;

Στην παράσταση η Κυρία στρέφει το βλέμμα της προς τους θεατές, αλλά και οι δύο δούλες, ενώ απευθύνονται η μία στην άλλη, πολλές φορές κοιτάζουν μπροστά. Υπάρχει, αν θέλετε, το στοιχείο της θεατρικής σύμβασης, η επίγνωση του ηθοποιού ότι βλέπεται, ότι εκτίθεται. Τα πράγματα συμβολοποιούνται. Υπάρχει, όμως, και η αίσθηση ενός παράξενου καμπαρέ, όπου τα πρόσωπα του δράματος εκθέτουν τα αδιέξοδα τους στους θεατές χωρίς ρεαλιστικά φίλτρα.

-Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη φράση από το έργο του Ζαν Ζενέ που κυριάρχησε στους προβληματισμούς, ή στη διαμόρφωση του οράματός σας;

Με επηρέασαν ιδιαίτερα οι σημειώσεις του Ζενέ στο αρχικό του σημείωμα, όπως και οι υποσημειώσεις του κατά τη διάρκεια του κειμένου. Η αίσθηση ότι οι δύο δούλες είναι τέρατα, ότι θα πρέπει να παίζουν υπερβολικά, ότι έχουμε έναν “σκελετό” έργου και ότι θα πρέπει να χαθούν τα όρια του πότε είμαστε στο θέατρο μέσα στο θέατρο και πότε βγαίνουμε από αυτό. Η αφαίρεση και το ποιητικό κοίταγμα που ζητάει από τη μεριά του σκηνοθέτη, ώστε το έργο να μην πηγαίνει οριστικά προς τον ρεαλισμό. Η παραίνεση να μη συμπονέσουμε τις δούλες. Πιστεύω ότι ο Ζενέ μας δείχνει με αρκετά σαφή τρόπο τις διαδρομές που χρειάζεται να ακολουθήσουμε για να βρούμε ένα βαθύ προσανατολισμό μέσα στο έργο του, χωρίς να δεσμεύει τη δημιουργικότητα των καλλιτεχνών.

-Το σκηνικό —η ελικοειδής σκάλα και τα πεσμένα φθινοπωρινά φύλλα— πώς συνομιλεί με το σκηνοθετικό σας όραμα και τη δραματολογία της παράστασης;

Η ιδέα της ελικοειδούς σκάλας γεννήθηκε από τη συνεργάτη και σκηνογράφο της Ομάδας, την Κατερίνα Παπαγεωργίου. Εμπνέεται από τη σκάλα του σπιτιού των αδερφών Παπέν, που φαίνεται να αποτελεί την πρώτη ύλη για να γράψει ο Ζενέ το έργο αυτό, αποτυπώνει, όμως, και την αίσθηση της σκάλας της εξουσίας. Αυτός που είναι πάνω δεν μπορεί παρά μόνο να πέσει. Αυτός που είναι κάτω δεν μπορεί παρά να θέλει να ανέβει για να πέσει τελικά. Η Κυρία όμως, ενώ στην αρχή είναι πάνω, κατεβαίνει, και σε όλη τη διάρκεια της παράστασης σέρνεται κάτω από το σκηνικό, παρακολουθώντας τις δύο δούλες, οι οποίες “βλέπονται” διαρκώς, ακόμα και εν τη απουσία της. Με άλλα λόγια, το βλέμμα της Κυρίας είναι εγγεγραμμένο πάνω και μέσα στις δούλες και ορίζει τη μοίρα τους. Όλα αυτά είναι προεκτάσεις του σκεπτικού περί ανατομίας της εξουσίας, όπως και της μελέτης πάνω στη παιδαλώδη και αντιφατική σχέση αφέντη και δούλου.

-Η αυλαία για τις «Δούλες» πέφτει την Κυριακή 22 Μαρτίου. Τι αποκομίσατε από αυτό το πρότζεκτ, μέσα από τη συνάντησή του με το κοινό;

Παρόλο που ΟΙ ΔΟΥΛΕΣ είναι ένα πολυπαίγμενο έργο, θα έλεγα ότι “αγκαλιάστηκε” από το κοινό με ιδιαίτερα θερμή ανταπόκριση. Ακούμε συνέχεια ότι οι θεατές βλέπουν το κείμενο με νέα ματιά μετά την παράστασή μας και αυτό μας ενθαρρύνει να συνεχίσουμε να “σκάβουμε” μέσα του ακόμα και κατά την περίοδο των παραστάσεων.

-Σε μια ιστορική στιγμή ιδιαίτερα ζοφερή, που ωστόσο γεννά και εξεγέρσεις, πιστεύετε ότι οι Δούλες μπορούν να μετατοπίσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε σήμερα τη χειραφέτηση και την αντίσταση;

Το πιστεύω απολύτως. Αρκεί να μην προσπαθήσουμε να βρούμε θετικά προτάγματα στο κείμενο. Ανέφερα ήδη το ζήτημα του θεάτρου της

εθελοδοουλείας, όπως και αυτό της ανατομίας της εξουσίας, δύο βασικά συστατικά της παράστασής μας.

Οι εξεγέρσεις γεννιούνται από τους καταπιεσμένους όταν ψυχικά και πνευματικά σπάνε τις ταυτίσεις και τις δεσμεύσεις τους με τους καταπιεστές τους, με άλλα λόγια, σπάνε τις αλυσίδες τους και βγαίνουν στη σκηνή της ιστορίας για να διεκδικήσουν με τον δικό τους ιδιαίτερο και μοναδικό τρόπο το δικαίωμα στη ζωή. Η τέχνη έχει πολλά να δώσει σε αυτή τη διαδικασία.

-Πρόσφατα επιστρέψατε από την Τουρκία, όπου παρουσιάσατε τη μέθοδο του Θεόδωρου Τερζόπουλου σε ολιγόημερο workshop. Πώς βιώσατε αυτή την εμπειρία;

Η συνάντηση με καλλιτέχνες άλλων χωρών και παραδόσεων είναι πάντα μια πολύ προκλητική και δημιουργική εμπειρία. Οι Τούρκοι ηθοποιοί έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά με του Έλληνες ηθοποιούς, σε ό,τι αφορά την αίσθηση και το ένστικτό, το “ανοιχτό” σώμα και την ενέργεια τους. Αλληλεπιδράσαμε με πολύ γόνιμο τρόπο και πιστεύω ότι οι συμμετέχοντες κατάφεραν να ενσωματώσουν τις βασικές αρχές ψυχοφυσικής ενεργοποίησης και αυτοσυγκέντρωσης της μεθόδου, ώστε να τις αναπτύξουν περαιτέρω στην προσωπική τους εργασία και έρευνα.

-Υπάρχει κάποιο άλλο επαγγελματικό σας σχέδιο που θα θέλατε να μοιραστείτε με τους αναγνώστες και αναγνώστριες του CultureNow;

Αυτές τις μέρες ολοκληρώσαμε τον πρώτο κύκλο προβών πάνω στην τραγωδία του Ευριπίδη “Ιφιγένεια η εν Αυλίδι”, σε μετάφραση Παντελή Μπουκάλα, που θα κάνει πρεμιέρα στο Άττις – Νέος Χώρος στις 8 Μαΐου και θα ακολουθήσει περιοδεία ανά την Ελλάδα και το εξωτερικό. Ταυτόχρονα, συνεχίζουμε τις πρόβες πάνω στο διήγημα του Φραντς Κάφκα “Γιοζεφίνε η αοιδός ή ο λαός των ποντικών”, σε μουσική του Χαράλαμπου Γωγιού και μετάφραση Ιωάννας Μεϊτάνη, που θα κάνει πρεμιέρα στην Εναλλακτική της Λυρικής στις 27 Μαρτίου.